

Anotācija

Latvijas Republikas Satversmes 14., 65., 72., 77., 78. un 79.panta grozījumu projektam

1) Kādēļ Satversmes grozījumi ir vajadzīgi?

Visi seši grozījumi attiecas uz tautas tiesībām ierosināt tautas nobalsošanu par valsts dzīvē svarīgiem jautājumiem – par Saeimas atsaukšanu, par likumu ierosināšanu, grozīšanu un par apturēta likuma nodošanu tautas nobalsošanai. Galvenais grozījumu mērķis – padarīt Satversmē paredzētās tautas tiesības ne tikai formāli pasludinātas, bet arī reāli īstenojamas.

Par referendumu ierosināšanai nepieciešamo parakstu skaita sliekšni

Šobrīd, lai tauta savas tiesības īstenotu, likumdevējs izvirzījis prasību savākt ne mazāk kā vienas desmitās daļas vēlētāju parakstu, kas ir vairāk kā 150 tūkstoši parakstu. Prakse pierāda, ka to izpildīt ir ļoti grūti, jo iniciatīvu iesniedzējiem pietrūkst resursu, lai informētu šos 150 tūkstošus politiski aktīvo vēlētāju par notiekošo parakstu vākšanu.

Jau 1922. gada 20. jūnijā Satversmes Sapulce pieņēma Likumu par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu, kura 11.pantā bija teikts: „Ne mazāk kā tūkstots vēlētāju var iesniegt Centrālai vēlēšanu komisijai Satversmes septiņdesmit astotā pantā paredzēto izstrādātu likumprojektu”. Likumu ierosināšanas procesā bija divi posmi. Pirmo posmu – 1000 parakstu savākšanu – organizēja paši likumprojekta iniciatori. Savukārt otro posmu – vienas desmitās daļas vēlētāju parakstu vākšanu – organizēja Centrālā vēlēšanu komisija (turpmāk – CVK) kopā ar pašvaldībām.

1994. gada 31. martā Saeima pieņēma likumu „Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu”, kas saturiski bija ļoti līdzīgs 1922. gada likumam. Tas noteica, ka parakstīšanās pirmajā posmā jāsavāc ne mazāk kā 10 000 vēlētāju paraksti. Lai gan nepieciešamo parakstu skaits tika desmitkārtšots (!), taču varētu piekrist tā loģiskam izskaidrojumam, proti, ka informācijas apmaiņas ātrums un transporta līdzekļi mūsdienās dod iespēju uzrunāt un iesaistīt aktivitātēs plašāku iedzīvotāju skaitu.

2012. gada 8. novembrī Saeima radikāli izgrozīja likumu, nosakot, ka pašiem likumprojekta iniciatoriem jāsavāc Satversmē noteiktie ne mazāk kā vienas desmitās daļas vēlētāju paraksti. Šāda rīcība praktiski ir liegusi iespēju tautai īstenot savas tiesības vairāk kā 9 gadus,

kas ir ilgākais laika posms Latvijas valsts vēsturē, kad nav notikusi neviena tautas nobalsošana.

Satversmes autori un arī tās pieņēmēji – Satversmes sapulce - izprata valsts atbildību par tautai paredzēto tiesību reālu nodrošināšanu. Lemjot par Satversmes 78.pantu, tika uzsvērts, ka vēlētajū likumdošanas iniciatīvai jābūt ne vien teorētiski, bet arī praktiski īstenojamai (*sk. Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas stenogrammu*). Ne velti 1922. gadā par pietiekami vērtīgām atzina 1000 vēlētajū balsis, lai valsts tās uzklausītu.

Mūsdienās demokrātijas iespējām nevajadzētu tikt ierobežotām, bet tieši otrādi – paplašinātām. Tā kā Latvijas valsts iekārta ir demokrātiska, valstī jābūt noteiktai tādai tiesiskajai kārtībai, kas dod reālu iespēju suverēnās varas nesējam – tautai – paust savu gribu. Ierobežojot tautas tiesības tieši piedalīties svarīgu jautājumu izlemšanā, strauji samazinās vēlētajū politiskā aktivitāte, ko apliecina visu pēdējo vēlēšanu rezultāti. Cilvēki atzīst, ka savai dalībai balsošanā neredz jēgu. Savukārt citās valstīs (piemēram, Šveice) ir pozitīvi piemēri par pilsoņu aktīvo politisko pozīciju.

Satversmes tiesa 2009. gada 19. maija spriedumā lietā Nr. 2008-40-01 atzina, ka pat 10000 pilsoņu parakstīti likumprojekti ir „nozīmīgi, būtiskas iedzīvotāju daļas interesēs izstrādāti likumprojekti”, un tas „apliecina, ka likumprojektam ir pietiekams atbalsts sabiedrībā un tas skar noteiktas vēlētajū daļas intereses” (*Satversmes tiesa spriedums lietā Nr. 2008-40-01, 15.3. pkt.*).

Aplūkosim piemērus, ar referendumu ierosināšanai nepieciešamo parakstu sliekšni, no piecām Eiropas valstīm, kur tautas nobalsošanas instruments tiek pielietots likumdošanas procesā (skat. tabulu Nr.1)

Tabula nr.1

Valsts	Balstiesīgo skaits	Parakstu skaita sliekšnis skaitliski	Parakstu skaita sliekšnis procentos	Parakstu skaita sliekšnis proporcionāli Latvijas balstiesīgo skaitam
Lihtenšteina	20384	1500	7.36%	114060
Austrija	6396802	100000	1.56%	24231
Šveice	5460268	100000	1.83%	28387
Polija	30268543	500000	1.65%	25604
Itālija	46505499	500000	1.08%	16665
			Vidēji:	41785

Datu avots: valdību oficiālie statistikas reģistri 2018. - 2021. gads

Arī salīdzinoši populārā un zināmā sabiedrisko iniciatīvu portāla manabalss.lv pastāvēšanas vēsturē maksimālais skaits, ko retas iniciatīvas spējušas savākt, ir nedaudz virs 50000 parakstu.

Iniciatīvā tiek piedāvāts parakstu skaita sliekšnis referenduma ierosināšanai – 50000 parakstu. Izpēte liecina, ka tas ir atbilstošs noteikumiem citās Eiropās valstīs un reālai balstiesīgo aktivitātei Latvijā, kā arī samērīgs ar iniciatīvas iesniedzēju iespējām savākt šādu skaitu parakstu gada laikā.

Par referenduma balsojuma apstiprināšanai nepieciešamo kvorumu

Pēc trīs notikušām tautas nobalsošanām, 1933. gadā Saeima grozīja Satversmes 79.pantu, ievērojami samazinot nepieciešamo kvoruma sliekšni, lai likumprojektu uzskatītu par pieņemtu, rūpējoties, lai tautas nobalsošana būtu reāli funkcionējoša.

Aplūkojot notikušo tautas nobalsošanu statistiku, ir redzams, ka astoņas no desmit tautas nobalsošanām nav īstenojušās tikai dēļ kvoruma nepietiekamības (sk. tabulu Nr.2), lai gan dalībnieku skaits bija vērā ņemams (vidēji virs 300 000) un atbalsts iniciatīvai gandrīz vienbalsīgs (ap ~95%).

Tabula nr. 2

Tautas nobalsošanas veids	Datums	Balstiesīgo skaits	Balsotāju skaits	% no balstiesīgajiem	Kvorumam nepieciešams	Balsotāju skaits % no kvoruma	Kvorumam pietrūkst	PAR	PRET	Rezultāts
<i>Tautas nobalsošanai nodotais Satversmes pārgrozījums (vai likums!) ir pieņemts, ja tam piekrīt vismaz puse no visiem balsstiesīgajiem</i>										
LIKUMS	1923.g.	974257	205 586	21,10%	487129	42,20%	281 543	-	-	Nav kvoruma, noraidīts
LIKUMS	1927.g.	1119893	242 798	21,68%	559947	43,36%	317 149	-	-	Nav kvoruma, noraidīts
LIKUMS	1931.g.	1119893	390 883	34,90%	559947	69,81%	169 064	-	-	Nav kvoruma, noraidīts
<i>Tiek grozīta Satversme, nosakot, ka kvorumam nepieciešamo balsotāju skaits ir vismaz puse no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita</i>										
LIKUMS	1934.g.	1218527	414 903	34,05%	487411	85,12%	72 508	93,2	6,8	Nav kvoruma, noraidīts
LIKUMS	03.10.1998.	1 334 345	928 040	69,55%	482670	192,27%		45,00%	52,50%	Noraidīts
LIKUMS	13.11.1999.	1 348 535	339 879	25,20%	484731	70,12%	144 852	94,20%	5,30%	Nav kvoruma, noraidīts
LIKUMS	07.07.2007.	1 481 551	338 764	22,87%	450833	75,14%	112 069	96,5	3,00%	Nav kvoruma, noraidīts
SATVERSMĒ	02.08.2008.	1 481 551	629 119	42,46%	740776	84,93%	111 657	96,8	3,00%	Nav kvoruma, noraidīts
LIKUMS	23.08.2008.	1 481 551	346 784	23,41%	450833	76,92%	104 049	96,4	3,30%	Nav kvoruma, noraidīts
SATVERSMĒ	18.02.2012.	1 542 700	1 098 593	71,21%	771350	142,42%		24,9	74,80%	Noraidīts

Datu avots: LR oficiālas valsts iestāžu statistikas datubāzes

Dati skaidri parāda, ka ikdienas procesos reālā politiski aktīvā iedzīvotāju daļa ir mazāka nekā Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaits. Likumsakarīgi, šai ieinteresētajai balstiesīgo daļai, ko vidēji veido ap 300 000 balstiesīgo, ir jāļauj ietekmēt valsts politiskos procesus.

Satversmē noteiktajiem tautas nobalsošanas principiem jābūt pielietojamiem pēc būtības, tāpēc redzot, ka vēlētāju politiskā aktivitāte

divdesmit gadu laika nogrieznī ir uzskatāmi un pārlicinoši samazinājusies, būtu attiecīgi jākoriģē arī likumdošana. Šajā sakarā, tiek piedāvāti Satversmes grozījumi nosakot, ka likumprojekts ir pieņemts arī tādā gadījumā, ja tautas nobalsošanā piedalās vismaz viena piektā daļa (ap 300 000) balstiesīgo un 85% no balsotājiem nobalso par atbalstu iniciatīvai. Aprēķini skaidri parāda, ka pie teorētiskas nepieciešamā kvoruma sasniegšanas Tabulā nr.2 norādītajiem balsojumiem un teorētiski pieņemot kvorumam trūkstošās balsotāju daļas 100% noraidošu balsojumu, šīs iniciatīvas, pat šādā maz ticama balsojuma gadījumā, tiktu atbalstītas un ieviestas.

Ieviešot šos Satversmes grozījumus, esošie tautas nobalsošanas nosacījumi tiktu pakārtoti reālajam politiski aktīvo balstiesīgo skaitam Latvijā un nodrošinātu tautas nobalsošanas principa dzīvotspēju.

Ar šādiem reālajai situācijai atbilstošiem grozījumiem, aktivizējot tautas nobalsošanas rīku un īstenojot demokrātiskā ceļā pieņemtos tautas lēmumus, tiktu stiprināta tautas suverēnā vara un to balstiesīgo interese, kuri iepriekš bijuši skeptiski attiecībā uz pastāvošajiem iniciatīvas ierosināšanai nepieciešamo parakstu un tautas nobalsošanas kvoruma sliekšņiem.

Vēlētāji, kuri ierosina pieņemt kādu likumu, nav lūdzēji, bet daļa no likumdevēja. Tā ir suverēnās varas īstenošana demokrātiskā ceļā. Satversmes 2. pants noteic, ka Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Suverēnās varas nesējai – tautai – ir jāspēj ietekmēt lēmumu pieņemšana valstī. Tautas gribai ir jābūt valsts varas pamatā, jābūt valsts varas avotam. Nosakot kārtību, kādā vēlētājs var iesniegt likumprojektu un kādā tauta par to lemj, šī kārtība nedrīkst padarīt šo demokrātisko procesu par fikciju.

2) Kāda var būt grozījumu ietekme uz sabiedrības un tautsaimniecības attīstību?

Sabiedrības politiskā aktivitāte un atbildība par valsti paaugstināsies.

3) Kāda var būt grozījumu ietekme uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem?

Satversmes grozījumi pēc būtības neietekmēs budžetu. Ja tautas likumdošanas iniciatīva netiks atbalstīta Saeimā, tad gan būs jāorganizē tautas nobalsošana. Latvijas Republikas pastāvēšanas būtība ir Latvijā dzīvojošās tautas gribas paušana un tautas nobalsošana ir tiešākais no tautas gribas paušanas instrumentiem, tādēļ īstenojama neatkarīgi no izmaksām, tieši tāpat kā Saeimas vēlēšanas.

Palielinoties tautas nobalsošanas gadījumu skaitam pēc grozījumu pieņemšanas, izdevumus varētu būtiski samazināt, ja likumā noteiktu kārtību, ka tautas ierosinātos un Saeimas neatbalstītos likumprojektus (vienlaikus arī vairākus) nodod tautas nobalsošanai fiksētos datumos, piemēram, divas reizes gadā, izstrādājot pārdomātu, labi organizētu norises struktūru un paredzamu, budžetā iekļautu finansējumu.

4) Kāda var būt grozījumu ietekme uz spēkā esošo tiesību normu sistēmu?

Pēc grozījumu pieņemšanas būs jāizdara atbilstoši grozījumi likumā “Par tautas nobalsošanu, likumu ierosināšanu un Eiropas pilsoņu iniciatīvu”.

5) Kādām Latvijas starptautiskajām saistībām atbilst likumprojekts?

Grozījumu projekts atbilst visām Latvijas starptautiskajām saistībām.

6) Kādas konsultācijas notikušas, sagatavojot likumprojektu?

Ar grozījumiem tiek atrisināta problēma, kas publiski diskutēta kopš 2012. gada, kad Saeima nolēma ierobežot vēlētāju tiesības.

7) Kā tiks nodrošināta Satversmes grozījumu izpilde?

Satversmes normu izpilde tiks nodrošināta saskaņā ar likumos un citos normatīvajos aktos noteikto kārtību un ar esošo valsts un pašvaldību institūciju palīdzību, kuras jau šobrīd veic to pašu darbu.